

KILENCVEN ÉVE SZÜLETETT CSÉPE IMRE

A KÖLTŐ HEGYESI ÉVEI

VIGH RUDOLF

Kishegyes nagyközség a Bácska keblének közepén lüktet szorongva a Te-lecskai-dombok tenyerében, szinte piheg a bájos völgyben. Ez a szépség és nyugodtság első pillantásra lenyűgözi az idegent, aki pedig itt született, azt egyenesen megigézi örökre, s ha el is kóborol más vidékekre, úgy kényszerül ide vissza, mint gyermek az édesanyja megnyugtató ölelésébe.

Hazajáró barátommal ezt állapítottuk meg, amikor szóba került a néhai költő földink, Csépe Imre, akit szintén messzire sodort a sors szeszélye, de szülőfaluját sosem feledte, és fájlalta is az utolsó leheletéig. Ezzel a barátommal gyakran ülünk abban a szobában, ahol Csépe 1944 ősztől sokat tanyázott jókat mesélve a nagyanymmal és Suszter Örzse nénivel, s rálátunk az utca végén lapuló piciny házra, amelyben Csépek laktak. Emlékezetemből előjönnek azok az idők, és árad a szó belőlem a sok-sok történetről, amit a költővel megéltem, hisz a nagyanymnál, özvegy Szőke Béláné született Papp Franciskánál nevelkedtem, így Csépe Imrének is mindennapos kolonca voltam. Író barátommal ritkán beszélünk az irodalomról, most azonban kivételesen föl-villanyozva buzdít, hogy Csépe-eseteimet okvetlenül vessem papírra, mert ezt helyettem más nem teheti, s a költő életének egy szakasza, nevezetesen a szekicsi béreskedése és a Szabadkára való költözése közötti időszak (1945–46) velem együtt homályban marad, annál inkább, mivel Csépe önéletírásai között erről vajmi kevés található. Noha az írás terén elég keményfejú vagyok, tanácsot vagy szuggerálást meg nem fogadok, ezúttal mégis hajlottam a jó baráti szóra, egyfelől, mert az ő szava számomra szent, annyira tisztetem, másfelől pedig alighanem Csépe Imrének is tartozom legalább ennyivel.

Kishegyesen 1944. október 18-án állt be fordulat. Ekkor jöttek be a Becsei úton az oroszok, majd Szekics felől más főlzsabadítók is. Mivel előre érződött

valami, jómagam már ekkor a magányosan élő nagymamámnál tartózkodtam, mint mondták, hogy ne legyen egyedül. Csépeék valamivel előbb elhagyták a szekicsi határt, és az említett házban béreltek szoba-konyhás lakást a Jókai utcában. Imrus fiuk akkoriban született, s azokban a szűkös időkben tejet kellett neki keríteni. Nagyanyám mindig tartott fejőstehenet, ezzel a kérdés megoldódott, Csépe tőle hordta naponta a friss tejet. Valahogy mindig ott ólálkodtam a nagydarab ember körül, különösen miután a nagymama megsűgta, hogy az Imre tulajdonképpen egy igazi költő. Ez pedig előttem olyasmi volt, mint a varázsló vagy a bűvész, aki mindenképp föltűnően áll, s nem árthat neki senki, semmi, de még annak sem, aki a közvetlen közelében van. Csodálattal néztem föl rá. Költő! . . . Tudtam, hogy nagyon szegények, ám akkoriban ki nem volt az, s nem törődtem a foltos ruhával meg a zsíros kalappal, csak a hangjára figyeltem. Ha szólt, akár az ég dördült volna, főként, amikor keserűségében tette.

Nagyanyám, amíg a tejet kimérte neki a köcsögbe, mindig szavaltatta volna: „Imrém, mondjál már egy jó rigmust, oly nehéz máma föltűnünk az ég . . .” – „Hát, Franci néném, mindjárt olyat mondok, hogy le is szakad, az biztos isten!” Rossz időben így társalogtak. Ilyen volt a hangulat.

Közben a változások egyre rosszabb helyzetet hoztak. A *nincs* lett az úr a faluban. Kihalt volt minden, nem kellett boltba járni, meg egyáltalán sehova, úgy tűnt, megállt az élet. Csak a félelmetes hírek terjengtek.

Nem értettem én a sanyarú sorsot sem, bár lógattam az orromat, hogy semmi sincs! Ezért nagy eseménynek számított számomra, amikor Csépe kézen fogott, hogy: „No, gyere, kisöcsém, kimegyünk a Lógerba, vágunk kávának való fát, fölszereljük a hálót, aztán halászunk a Krivajban. Meglásd, annyi halat fogunk, hogy öreganyád nem győzi majd sütni.”

Fölkapaszkodtunk hát a Lóger nevű völgy körüli magaslatra, onnan néztünk bele a sárban lapuló, mozdulatlan falu képébe. Ekkor a költő kigombolt kabátjában kétoldalt széttárta karjait, mint akit éppen keresztre feszítenek, és érces hangján a szorosra horpadt égaljba harsogta: „Hegyes, Hegyes, te elátkozott édes-mostoha!”

Hosszan néztem a költő szemébe, amint ott állt szálfatesttel a dombtetőn, s furcsa tüzeket láthattam lobbanni benne. Arcának kemény vonásai eközben mintha ellágyultak volna. Szilaj tartása meghajlott a szülőfalu előtt, közben tehetetlenül fújtatott. Az a gyermek tesz így, akit folyton üt-vert az anyja, és szeretet helyett mostoha sors vár rá, pedig szívének leghőbb vágya mondogatni: anyám, drága, jó édesanyám . . . Ezért is lehet az, hogy mostohagyereknek, korgó gyomorral, rongyokban, megverten, eltaszítottan legnagyobb a ragaszkodása, mert szenvedések árán, foggal, körömmel kapaszkodik azért, hogy valakihez tartozzék, hiába űzik, kergetik onnan, a szíve nem engedi.

Ez lebegett Csépe Imre szemében is. Anyira szerette szülőfaluját, hogy megroggyant előtte, de a kevély föld szépségében rideg maradt hozzá, akár a kegyetlen mostohaanya. Rá kellett döbbsennie, hogy itt csak nélkülözés, szenvedés részese lehet, s ezt csak nehezen tudta elviselni. Bántotta, hogy ez a bőséget ontó, áldott jó föld a szegény embernek kizárólag tövist terem, ami szúrja, tépi, ha hozzányúl.

Kishegyesen 1944 ősze csendesén fojtogató, szinte levegőtlen volt. Itt ugyan nem dúltak harcok, de Verbász és Szenttamás felől hallatszott valami tompa moraj egy-egy dörrenéssel. Ahogy a falun áthaladtak a fõlszabadító csapatok, az utcákban megjelentek a rendfenntartó fegyveresek félig civilben, félig egyenruhában, de a partizánsapkájukon messzirõl látszott a vörös csillag.

Összeszedték az emelõhálóhoz szükséges koronafaágakat, és a hónunk alá vágva leereszkedtünk a dombról, a kihalt faluvégén egyszerre szemben találtuk magunkat egy csillagos-sapkás, se katona, se civil egyénnel, aki látszólag házról házra járt, hirdette az új rendet, osztotta az új rendeleteket. Egyedül, egymaga, oldalán jókora revolverrel. Csípõre tett kézzel várt bennünket. Röviden elmondta, hogy megalakult a néphatalom a faluban. Vasárnap tûzze ki mindenki a zászlót, már aki nem népellenység. Hadd látszódjék, hogy ez egy igazi proletárfalu. Nem nagy gond az egész. Az eddigi lobogót csak meg kellett fordítani, hogy a piros sáv kerüljön alulra, a zöld helyébe pedig kéket kell varrni, középebe meg ótágú vörös csillagot, és kész. Aztán hanyagul szalutált.

Annyi biztos, hogy Csépe nem akart politizálni. Átélt már néhány változást, számára mindegyik csak nyomorúságot hozott. Elege volt belõle. Bizalmatlanná vált mindennel szemben. Az õ egyetlen világa a képzeletében létezett. Akkoriban írta legtöbb versét, kizárólag ez kötötte le, ennek élt, más nem érdekelte, talán még az sem, hogy mi történik körülötte. Legalábbis azt a látszatot keltette. Egészen pontosan mondva, nem is írta a verseket, hanem valósággal költötte. Megszállottan merengett napokon át, és amikor leült a kockás füzeté elé, akkor már a fejbõl kidolgozott verset jegyezte bele.

Abban az idõben tényleg csúnya sötétségû esték voltak. Október derekától nem volt villanyáram a faluban, petróleumot sem lehetett kapni, hát maradt a csutkaizzítás a tûzhely ajtajából, jobb esetben a faggyúmécses pislogtatása fontosabb esti teendõk esetén, mint például a lobogó átalakítása.

Elsõ megszzeppenése után a falu népe egyre jobban érezte a tél közeledését. Valami túlélési ösztõnnel fokozatosan élnékülõ mozgolóadás támadt az utcákban. Legtöbbsen a határba igyekeztek kijutni, hogy a kinnrekedt termésbõl valamicskét hazamentsenek. Akinek fogata volt, az kocsival, lóval, mások csak gyalogosan, üres zsákkal, esetleg egy darab kötéllel a vállukon iparkodtak. Annyi embert még nem láttam hatalmas teher alatt cipekedni. Mintha a nagy zsák csõves kukoricának, illetve a hatalmas kévébe kötött kukoricaszárnak

lába lett volna, csak az látszott ki alóla, ahogy billegett hazafelé, sorban, miként a hangyák szállítják suttymban a maguknál jóval nagyobb terhet. Miközben a határt járták, sok mindent láttak, hallottak az emberek, s jöttek a hírek a tényleges helyzetről. Csépe tolmácsolta esténként, amikor átjött hozzánk tejért. Tőle tudtuk meg, hogy a hegyesi határban nincs semmi zűrzavar, a megszeppent gazdák rendesen kiadják a komenciót, a bért, a részt a volt béreseknak, szolgálóknak vagy részeseknek, de a kijáró terményt nem tudják hazaszállítani, mert ló alig maradt a tanyákon. Rosszabbul jártak a legszegényebbek, akiknek rendszerint a nagygazdaságokon volt elmaradt járandóságuk, ott ugyanis mindent lefoglalt a katonaság. Ezeknek a szerencsétleneknek nem maradt más hátra, mint letörni egy-egy darab elhagyott kukoricást, de csak annyit, amennyit azon nyomban magukkal tudtak vinni, mert másnap már ott sem találtak semmit. Ezzel a kétségbeeséstől lázas gyűjtögetéssel a lakosság legalább azt elérte, hogy mire az első fagyok beköszöntöttek, volt némi takarmány a malackának és annak a néhány pár baromfinak, ami a tél átvészelésére adott reményt. Magunk sem voltunk másként. „Mától holnapig”, ahogy Csépe verselte.

A szomszéd falut, Szekicset, még 1944 novemberében sem lehetett a főúton megközelíteni, pedig csak három kilométerre esett. Bejáratánál lágert létesítettek, oda terelték azokat a németeket, akik nem menekültek el, mert úgy gondolták, nekik semmi vétjük. Őket is, a kiűrtett falut is fegyveresek őrizték, közelbe jutni nem lehetett. Ám az elhagyott tanyákra kimerészkedtek a volt béresek. Eleinte az ott maradt holmijukért mentek mindenre elszántan, azután húztak, vontak, amit a két kezük és a hátuk elbírt, a sodrófától a vasvilláig mindent. Többen azt állították, hogy maga a gazda kérte őket idejekorán: mentsenek, amit tudnak, úgysis elviszi más! Csépe ezen nagyon fölháborodott, és öblös hangon szidta az utcabelieket, ha meglátta náluk a kék holmit, ugyanis a németek kékre festettek a sámlitól a tragacsig mindent. Főleg az borította ki, amikor kátyúba ragadt, megpakolt kék szekeret, lovak híján, a szomszédok maguk próbálták hazavonszolni, kézzel, lábbal nekiveselkedve a sárnak. Őt is unszolták, hogy ugyan vegye már ki zsebéből a kezét, segítsen nekik. Erre olyasmit felelt, hogy aki nem ember, az maga tesz jármot saját nyakába, és hogy neki elege volt Szekicsből, nemhogy onnan elhozza az életét megkeserítő kapát vagy kaszát!

A fölszabadítás előtt sok hegyesi szegény ember volt béres, szolga, napszámos, kanász vagy részes Szekicsen, tehát egy korszak lezártaival, kinkeserves munkájuk után, valahol a tudatban jogos volt az önkényes végkielégítés, nem is firtatta senki, de hogy Csépéék Szekics fölszámolásakor a németek holmijából nem hoztak el egy tűt sem, arról mindmáig mélyen meg vagyok győződve.

Az első hóig böngészünk a kertben, sült tököt majszoltunk, pirított tök-magot ropogtattunk, s azt tervezgettük, hogy tavaszra majd mennyi halat fogunk az utcánk végén levő Krivaja patakban, a Kubiknál, a Paprika híd tövében.

Azt hittem, rendes kerékvágásba terelődött az életünk, amikor az egyik vaksötét, jeges éjszakán kiraboltak bennünket.

Pontos címre jött egy teherautó, és a szekrényekből fölpackolták rá az összes ruhaneműt. Három derékszíjas nő rámolt, két alak meg tányértáras golyószóróval sarokba állította a szipogó nagyanyámat. Sok gyertya égett a szobákban, mintha halottat virrasztottak volna velünk, fényüktől kísérteties árnyak imbolgytak a szemünk előtt. Amikor mindent kiforgattak, a zsákmánnyal elégedetlen, dühös nők fölkapaszkodtak az ajtó előtt álló teherautó rakodóterébe, a ruhák és az ágynemű tetejére, az egyik angolblúzós, kockás nadrágos illető a nagyanyám orra alá szorította a fegyvert. „Hol az arany?” – sziszegte magyarul, s rögtön tudtuk, kicsoda, hisz a „hol” a „hun” helyett elárulta, hogy melyik faluból jött a zsvány. Nagyanyám összeszorította a száját, nehogy kilátszódjék az egyetlen aranyfoga, s lerogyott. Erre az ismerősünk fél kézzel lerántotta rólam a jó meleg posztókabátját, földobta a zsákmány közé, és rettenetesen feleselve a többivel, begyújtotta teherautóját, majd hátrahagyva a sok gyertyacsonkot, nyagगतott, bögetett motorzúgással belevesztek az éjszakába. Senki sem nézett felénk, pedig az egész utca népe ott lapult az ablakok sötétjében.

Vacogtam egy szál ingben a kóválygó gyertyalángocskák közt, amíg nagyanyám elszaladt Imréért, mert még visszajöhetnek a latrok . . .

Aztán nagy fekete gyapjúkendőbe kötöttek, mint egy kis öreganyót, meg-simogatták a kimerültségtől kókadozó fejem, ujjukkal elnyálazták a még füstölő kanócokat, és beleringattak a füstszagú barlang-sötétbe.

Hogy álmodtam-e vagy tényleg hallottam Csépe szavait, nem mondhatom bizonyosan, de lehunyt szemmel tisztán emlékszem rá, azt mondta ezekre az összevissza-történekekre, hogy nehéz embernek lenni, de ha szakad a part, akkor még nehezebb annak maradni.

A költőben óriási igazságszeretet lakozott. A fordulatokkal bekövetkezett túlkapások alaposan megingatták hitét a proletariátus győzelmével hirdetett új rendben, mert egyre gyakrabban fejébe tódult a vér az embertelen visszásságok hallatán. Magában forrt, rotyogott, egy-egy kirívó eset miatt azonban ki is tört belőle a fékezhetetlen láva. Ilyen esemény volt, amikor egy este összeszedtek a faluban jó néhány férfit, és a Bajsa melletti táborba hurcolták őket. Ez nagyon hasonlított a megtorlásra, bár valami csoda folytán ezeket az őrizetéseket csakhamar átirányították kényszermunkára, ami nagy megkönnyebbülést jelentett, mert másfelől olyasmi is hallatszott, hogy a nép

nevében elhurcoltaknak egyszer s mindenkorra nyomuk veszett. Kitudódott, hogy a színmagyar faluban, a vásártér mögött, nagy gödröt ásatnak a kiszőlítettakkal, de említeni senki sem merte. Azt suttogták: a falunak lesz. Csak később, amikor már leállították a robotolást, akkor mondta a maroknyi szláv óslakos közül az egyik bennfentes, hogy halastavat akartak létesíteni, de nem jól tervezték, mert közel a vasút, a halak pedig nem szeretik a vonatok dübörgését.

Csépe tudott ezekről a dolgokról. Kiábrándulva, elkeseredetten vitakozott az utcabeliekkal, akik a vállukat huzigálták. Bizonygatta, hogy a hegyesi magyarokért szót kell emelni, közöttük nincs háborús bűnös, akinek vaj van a fején, az nem maradt itt. Mit tehetett a szerencsétlen bácskai magyar, ha mindegyik rendszerben behívták katonának, próbált volna nem elmenni. Különösen a téglagyáros Szóke Rufi letartóztatása miatt csapott föl benne az igazságérzet lángja. Kitárt ingmellel állt annak a küldöttségnek az élére, amely a kiszabadítását követelte. Szemtanúk szerint, a „szebb jövő” elnevezést viselő fapapucsával csattogta a hadbíró előtt, hogy hányféle az igazság. Mint mesélik, az önkéntes küldöttség tagjai azt hitték, hogy a pattogó költőt menten belökik a cellába, de megúsza egy alapos fejmosással.

Az igazság jelszava alatt történő események mély nyomokat hagytak a költőben. Komorrá vált, keveset beszélt, minden idejét a kockás füzetével töltötte. Meglestem, telis-tele volt ceruzával írt verssel. Ez a fölfedezés ki nem ment a fejemből, s Imre bátyám egyre jelentősebbé vált előttem, mert tudtam én sok verset az óvodából és az iskola első osztályából, ameddig eljutottam a felszabadulásig, de verset kitalálni, megírni, hát az valami világraszóló dolog lehet.

Közben ropogósra keményedett a tél. Szalmát tettünk a faklumpánkba, úgy botorkáltunk egymáshoz rövidíteni a hosszú estéket. Ebben az volt a jó, hogy a kis szobát, ahol éppen tanyáztunk, jól behelhettük, és kipirult az arcunk. Ekkor már kithelt a vasútállomáson Kishegyes új nevét. Még meg sem tanultuk kimondani a „Málé Igyost”, máris tanulhattuk, hogy „Krivája”.

Csépe közbenjárt Kishegyes becsületes neve visszaállításának ügyében. Hogy mit szólt, mit sem, a Krivaja táblát nemsokára leszedték, és nem is említették többé. Lehet, hogy szerencséje volt, mert akkoriban húzódott vissza a katonai népfelszabadítási karhatalom, s helyébe alakult a néphatóság, amelyben már ott voltak a régi helybeli, igazi munkásmozgalmi emberek, akik azért tovább láttak az orruknál. Alighanem nekik köszönhető, hogy a falu végzetes események nélkül, ziláltnan ugyan, de reménykedve léphetett az 1945. évbe.

Ezektől a parányi reménysugaraktól, mintha a költő is visszanyerte volna az életkedvét. Nagyokat sétált a faluban, hosszan beszélgetett az emberekkel az utcasarkokon. Az ő ege kiderült, az enyém beborult. Értesítést kaptunk,

hogy folytatódik a tanítás, jelentkezzek az iskolában. Hiába jelentettem ki, hogy én nem akarok továbbtanulni, abbahagyom az iskolát, mert halász akarok lenni, amiből meg lehet élni, de meg sem hallgattak, bekötöttek a fekete nagykendőbe, fejembe nyomták a néhai öregapám bundasapkáját, beékeltek a lábamat a szalmától szakállas faklumpába, és Csépe Imre elindult velem. Mezítelen kezünk lilára fagyott az úton, de el nem engedték egymást. Csépe bizonyára azért, nehogy megszökjék, jómagam viszont azért, mert nem szerettem volna a senki kutyájának látszódnia a többi gyerek előtt. Mert apám Oroszországban volt hadifogságban, anyám a bátyámmal Kúláról elmenekülve Papp József nagybátyám tanyáján tartózkodott a maradék jószágunkkal, nagyanyám főként a Cifra nevű tehenével volt elkeveredve, jómagam pedig, lám, a jajrögös úton vagyok a sivárságban vergődő költővel. Biztosan látta bennem a dúlásokat, és azzal vigasztalt, hogy ez semmi, az élet iskolája sokkal nehezebb, mégis ki kell járni, ráadásul az utóbbinak sosincs vége, ő már tudja. Beletördtem hát sorsomba, arra gondolva, hogy tavaszig kibírom, de akkor végérvényesen abbahagyom az iskolázást. Úgyse szeretek a többi gyerek közt, akkor meg minek járnék oda, semmi értelme.

Nem az úgynevezett zsidó iskolába mentünk, ahova a magyarok idején jártam, hanem a templom mögött lévőbe, és nem a régi tanítóm, Kovács József fogadott, hanem egy ismeretlen, mogorva asszonyság, olajzöld posztószoknyában, angolblúzban és fényesre suvikszolt csizmában.

Csépe rá se nézett, inkább engem bátorítva megsimogatta gubancos üstökömet, a mutatóujjával jelezte, hogy majd a sarkon vár.

Ez nagyon megnyugtatót.

Meg még az is, hogy az óvodai pajtásom, Zelenka Karcsi mellé ülhettem, akinek kivételesen volt irkája, ceruzája, így föl váltva préseltük a tábláról a betűket, alakjuk szerint. Az életrealitás kezdete lehetett ez a nap, mert mindketten véletlenül tudtunk már írni-olvasni, s összefűztük az egész táblát kitöltő nagybetűket: *szabadság*. Szólni ugyan nem mertünk róla egy szót sem, csak a szemünk sarkából jeleztük egymásnak, hogy ezek nem akármilyen kuka betűk, ezek jelentenek is valamit számunkra, nem úgy, mint a másik sor, a „Smrt fašizmu – sloboda narodu!”, amit persze nem értettünk.

Rövid ücsörgés után köszönni tanultunk. Ez abból állt, hogy didergés ellen föl kellett pattanni a padból, öklünk bütyökét a halántékra lendíteni, és harsányan kiáltani: *szabadság*, aztán leülni, s így vagy hússzor egymás után. Tetszett is az osztálynak, olyannyira, hogy némelyik lurkó a „dosztá” vezényszó után is egyet-kettőt rugózott még, akik csak a „süket vagy?!” magyar nyelvű parancsot értették. Úgy tűnt, a *szabadsággal* semmi gond sincs, ám a második sor bemagolásával annál több. Bárhogy is vezényelt az őrmester tanítónő, a hegyesi magyar gyerek kerek száján úgy préselődött ki a tananyag, hogy „szmert

faszizmusz”, ezért reménytelenül ránk hagyta a szabadság szajkózását. S mert ez a szép szó tetszett nekünk, attól fogva úton-útfélen így köszöntünk mindenkinek. Volt olyan, akit megijesztettünk vele, de volt olyan is, akinek tetszett, és mivel erre rájöttünk, megfelelően alkalmaztuk. Ezért mondom, hogy itt lehetett az életrevalóságunk kezdete.

Csépe másként állhatott ezekkel a dolgokkal. Őt nem a szavak köntöse érdekelte, hanem azok valósága. Az iskolából kijövet a zsidó templomnál találtuk. Táborozó bolgár katonákkal próbálta megértetni, hogy a szabadság tulajdonképpen maga az öröm. Egy végtelen, szívmeleg öröm. Hol van ez? A baranyai csataterекről győztesként hazafelé vonuló katonák elcsigázottak, gyűröttek, mosdatlanok és borotvátlanok voltak. Ők meg kézzel-lábbal mutogatva azt próbálták megértetni, hogy a hurrát odafelé sokezeren zengték, most meg a maroknyi seregnek semmi hangja, a lovakat megették, holmijukat szétszórták, semmijük sincs az égvilágon, csak a sárga posztójukban a remegés, minek örülnének? Csépe kiforgatta nekik zsebéből a marékkal tört dohányt: hát ennek, mutatta, és együtt nagy füstöket eregettek a rozsdás felhők alá.

Később még egyszer visszatértünk a zsidó templom udvarába, ahol a költő Konc Dezsővel a halomba dobált könyveket válogatta, mi pedig rabló-pandúrósdi játszottunk a földült templomban. Csörtettünk a szétvert ereklyék közt, ropogtak a talpunk alatt a színes üvegcserepek és a faragott bútortat darabjai. Öntudatlanul éltük bele magunkat abba a pusztításba, ami a nagy vandálok után ránk maradt. Az ovális alapzatú, műkincsnek számító épület csakhamar romhalmazzá vált. Faanyagát apránként föltüzeltek a tábori kazánokban, így a korábban ékszerdobozhoz hasonlítható templom pusztulásának lehettünk szemtanúi, mert mindenki úgy gondolta, hogy az a másé, s pusztulhat, nem számít.

A magyar időktől üresen álló zsidó lakásokból származó könyveket végül Csépe a sakter-házban ideiglenesen meghúzódó orosz Miskával hordta át szeméskosárban a volt Keresztes Egylet pinchehelyiségébe. A régi hegyesi orosz törte a magyart. Denaturált szesztől rekedten azt bizonygatta, hogy ezek nem jó könyvek, mert nem égnek egy istenért se, a füstjük meg fojtogat, marja az ember szemét. Csépe pedig ráijesztett: „A betűnek akkora az ereje, hogy tűzzel se bírni ellene. Úgyhogy meg se próbáld, öregem!”

Csépe igencsak sértődékeny volt, de a sors sem kímélte, alaposan rájárt a rúd, lépten-nyomon gyomrozták a földik, szinte ok nélkül, talán azért, mert más volt a többinél, nyilván különb, tehetségesebb, s ezt nem tudták elviselni, hát gázolták. Ez oda vezetett, hogy egyre ritkábban járt le a faluba, kerülte a tömeget, ő, aki korábban lelkes műkedvelő volt, aki a társulatnak maga írt „testhezálló” színdarabot. Csak azokkal tartotta fenn a kapcsolatot, akik emberi jobbot nyújtottak felé, ám ez egy igen szűk kör volt. Igazán szerette

szülőfaluját, viszont annál nagyobb volt a csalódása az emberekben. Nem tudta megérteni, hogy miért önzők és irigyek a hegyesiek. És elviselni sem tudta. Teljesen visszahúzódott.

Egy alkalommal kóröseprűért küldtek hozzá (télvíz idején seprűkötéssel kereste kenyereit), de nem a színben találtam cirok, kóró, fűzfavessző mellett, ahogy a mesterséget elképzeltem, hanem az ablak felé fordulva, bent a szobában, a számomra már ismerős kockás füzete fölött, s tompa ceruzájával húzgálta át a kész verseket. Rosszkezdű volt. Nem komázott velem, mint korábban, csak fölemelte a fejét, és maga előtt az asztalon összecsuksa a füzetet. A borítóján ez a cím állt: „Édes-mostoha szülőfalumban 1945–46.” Mivel ezt a gyakran használt kifejezést végképp nem értettem, szóvá is tettem a nagyanyámnak, hogy hogyan lehet a falu egyszerre édes is meg mostoha is, de a nagyanyám sem tudta, ezért a művészlélek érzékenységre hivatkozva, eltusolta a dolgot. Gyerekfővel azt gondoltam, hogy például, van ugye édesanya, vagy mostohagyerek, esetleg fordítva, de édesanyának mostohagyereke nem lehet! Akkor még keveset tudtam az emberekről. Nyilván Csépét sem szó szerint a szülőfaluja aláza meg, hanem a benne élő emberek. Ezekre pedig általában azt szokás mondani: a falu. Vagyis az átlagközösség, amely különnek tartotta a művészi ihletésű embereket, és egyszerűen mellőzte őket. Mert a világon érdek nélkül semmi sem történik. Az egyéni érdektől vezérelteknek pedig nem felel meg, ha egy kiemelkedő egyéniség fölélük kerekedik. Csépével ezt éreztették minduntalan. Persze, azok, akik a falu nevében cselekedtek. Mert azért a költőnek volt sok igazi barátja, tisztelője is, akiknek azonban nem messzire hallatszott a hangjuk, maguk is a puszta megélhetésért küszködtek, nemhogy mások sorsát befolyásolhatták volna. Ezek voltak Csépe „édestestvérei”, „édeskomái”, akiket sosem feledett.

A fizikai ínség mellett a költőt nagy szellemi nélkülözés is sújtotta. Verseit már évek óta közölték a bácskai lapok és folyóiratok, nem volt éppen kezdő poéta, de hiányolta a fejlődést, amelyet kizárólag olvasással próbált megoldani. A falu maroknyi értelmisége annyiban volt segítségére, hogy mindenkor szívesen ellátta irodalomértékű könyvekkel. De ezek hasznosítása sem volt mindig zökkenőmentes, ezért az ideiglenesen itthon tartózkodó, falubeli költőtársához, Dudás Kálmánhoz fordult, akit csak Figura Kálmánnak nevezett, mivel az meg őt Veréb Imrének hívta. Ezek a dűlőúti verstanórák is elvették a kedvét, ezért következett be a sok áthúzás a kockás füzetben. Egyébként az volt közös a két költőben, hogy Dudás Kálmánt sem túrték meg Kishegyesen, mert papnak indult, s ez kényelmetlen volt a marxizmus–leninizmus sznobjainak, attól függetlenül, hogy az akkor már közismert költő–patikus-tanár sokkal erősebb szocialista eszméket hordozott magában, mint ők, de ez nem volt a homlokára írva, nem tudhatták. Csépe maga mesélte később, hogy őt Figura

Kálmán kiáltotta ki parasztköltőnek, s arról próbálta meggyőzni, ne akarjon más lenni, mert összeroppan. Ezt persze Csépe elutasította, mert azt vallotta, hogy nincs ilyen meg olyan költő, csak jó vers van meg rossz vers van, de ezt ne egy patikus ítésk mondja meg, hanem az olvasók!

Egyébként Csépe Imre küzdelme a megélhetésért ebben az időszakban emberfeletti volt. Ezt meg is írta, prózaköteteiben bárki elolvashatja, ezért inkább avval foglalkozzunk, amire nem maradt ideje külön kitérni. Ez pedig a szülőfaluból való távozása.

Hatalmas világi és lelki válságában nem érezhetett szabad mozgásteret magának, ezért bizalmas körökben sokszor emlegette, hogy távoznia kell a faluból. Noha a nincstelenek nincstelenje, a kizsákmányoltak kizsákmányoltja volt, érdekes módon, az agrár- és egyéb reform során nem kapott se földet, se házat, pedig a kiosztott telkeken fölépült falurészt ő nevezte el Pacsirta telepnek. Lehet, hogy el sem fogadta volna. Így inkább azoknak a sorába állt be, akik a szülőfalutól csak vándorbotot kaptak.

Kimondhatatlanul restellem, hogy nem vettem észre a Halász távozását az utcánkából. Búcsúszó nélkül ment el, talán nem akart fájdalmat okozni magának sem, nekünk sem.

Szó szerint ráébredtem, hogy nincs közöttünk.

Egyik reggel nagymosás volt nálunk. Arra ébredtem, hogy gőz tölti ki a szobát. Ágyam végénél nagy mosóteknőben pocskolva beszélgetett nagyanyám a segíteni érkező Suszter Örzse nénivel, aki Csépe Imre közeli rokona volt. A szavak foszlányokban érkeztek fülembe:

- Miért költöztek Imréék Szabadkára?
- A létezés miatt . . . bizonyára . . .
- Csak úgy?
- Csak úgy . . . Semmiről semmire . . .

Fejemre húztam a párnát, hogy ne fojtogasson a kavargó, súlyos pára.

Mi lesz most? Ki tanít meg engem halászni? Itt hagyta nekem a korona-tüskös botokat, amiket a készülő hálónkhoz vágtunk együtt a Lóger fölötti dombon. Mire lesznek jók azok nekem? . . .

Aztán a szennyest öblögető asszonyok másról beszéltek.

Tudni vélték, hogy valakik egy elhagyott helyen csecsemőt találtak, holtan. Kitehették az út szélére, és megfagyott. Ezen háborogtak. Olyasmit mondtak, hogy még a kutya sem hagyja a kölykét.

Nem értettem, de borzalmasnak találtam.

Azután valahogy elnyomott a kora reggeli álom, és sokáig aludtam.